

ovih razloga mora da je Slavac bio hrvatski kralj, pa mu još uvijek moramo s Lucićem tražiti mjesto između Petra Krešimira, koji se posljednji put spominje 1074, i Dimitrija Zvonimira, koji je u oktobru 1075 okrunjen u Solinu.

I u svom posljednjem članku Barada oslanja svoju tezu o kralju Slavcu na činjenicu, da je u prvoj raspravi, u kojoj se govori o zemlji, na kojoj su se gradile nastambe za poslugu, a koja se rasprava, prema kartularu Sv. Petra u Selu, održala u Splitu mnogo godina prije presude kralja Slavca o istoj zemlji u crkvi Sv. Petra kod Omiša, prisustvovao knez Neretljana Jakov, koji se spominje u javnom životu u vremenu od 1077—1088; iz toga Barada izvodi zaključak, da je Slavac svakako morao živjeti poslije, a ne prije kneza Jakova. Objasnio sam, međutim, i tu stvar u svom ranijem prilogu i upozorio na to, da je Jakov dva puta vršio funkciju vladara Neretljana (dux Marianorum ili morsticus) — to jest, ne samo 1077—88 u vrijeme kralja Zvonimira i Stjepana II. nego i ranije u vrijeme Petra Krešimira. Samo u vrijeme kratkotrajne epizode kralja Slavca nalazimo u funkciji poglavice Neretljana (morsticus) Slavčeva brata Rusina.

Od velike je važnosti za naše pitanje i u odlučnoj protimbi s Baradinom tezom činjenica, da iz sačuvanih dokumenata proizlazi, da knez Jakov u vrijeme kralja Zvonimira i Stjepana II. u stvari nije više samostalan vladar Neretljana nego hrvatski velikodostojnik, usko vezan s dvorom i državom hrvatskom; on opetovano prisustvuje hrvatskim državnim saborima, potpisuje se na ispravama između ostalih župana (Jacobus morsticus) itd. A i druge strane, da je Jakov bio poglavica Neretljana također u doba kralja Petra Krešimira, proizlazi iz toga, što se on u prvoj raspravi o zemlji u Splitu spominje kao dux Marianorum, istupa u tom gradu u javnosti u pratnji »vicarius-a« i vojnika, a rasprava je bila mnogo godina prije ponovne presude kralja Slavca, koga — kako vidjesmo — moramo smjestiti u period 1074—1075 (iz teksta kartulara je jasno, da je između prve i druge rasprave prošlo mnogo vremena — post multorum annorum curriculum). Prema tome je knez Jakov živio i istupao u javnom životu Splita, dakle na teritoriju hrvatske države, već u vrijeme Petra Krešimira. A to je, po mojem mišljenju, najvažniji rezultat mog priloga o Slavcu, t. j. činjenica, da je neretljanska oblast svakako za kraljeva Zvonimira i Stjepana, a vrlo vjerojatno već za kralja Petra Krešimira, ušla u sklop hrvatske države.

Ljubo Karaman

STJEPAN ANTOLJAK, HRVATI U KARANTANIJI.

Prilog seobi Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve u 7. stoljeću. Godišen sbornik na Filozofski fakultet na Univerzitetu u Skopju. Istorisko-filološki odjel. Kniga 9 (1956), № 2. Skopje 1956 (izašlo 1958). Str. 15—38.

U prilogu: »Hrvati u Karantaciji« (v. ovaj svezak HZ, str. 207—31) prikazao sam stvarno stanje naučne problematike, koju je Stj. Antoljak namjeravao svojom raspravom »Hrvati u Karantaciji« proširiti »i s one strane, kojoj su slovenski historičari posvetili možda najmanje pažnje,« i »još više poostrijeti... nekim novim podacima i pretpostavkama« (str. 16). No njegovo je poznavanje čitave dosadašnje literature upravo neznatno — do 1945 ograničuje se na svega nekoliko stranica dijelom pogrešnog Klaićeva pregleda o stanju problematike pred gotovo sedamdeset (!) godina i na nekoliko Šišićevih redaka prije više od trideset godina (pri čem je izostavio napomene, koje navode izvore, suprotne nekim njegovim tvrdnjama!). Ovo je u stvari i polazna tačka Antoljakova raspravljanja o tom pitanju. U augustu 1957 upozoren je u mojoj pismenoj recenziji na drugu opsežnu literaturu kao i

na princip, da nije moguće raščišćavati pitanja upotrebom naučne literature iz druge ruke ili čak bez njezina poznavanja — ali i to je urodilo plodom samo u proširenju na dio literature od 1946 dalje i ništa više. I sada rasprava svjedoči, da znatan dio literature o pitanju, o kome piše, njezin pisac uopće ne poznaje, pa zbog toga i ne shvaća, gdje su u stvari otvorena pitanja i koji su dijelovi argumentacije za njih kritični i odlučni.

Težište je Antoljakova »priloga seobi Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve u 7. stoljeću« u analizi zemljopisnih imena. Njegovi zaključci, postignuti na toj osnovi, jesu slijedeći:

»XII. U vezi toponima Hrvat iz izvora druge polovice do kraja X. stoljeća hrvatski komitat (»pago Crouuati« — sic!) se tada nalazio u srcu Koruške, t. j. tadašnje Karantanije. XIII. Hrvatski komitat se u tom stoljeću zove i karantanski komitat i oba imaju zajednički opseg.

XIV. Pojedini izneseni toponimi iz srednjovekovnih isprava u tom komitatu indirektno potvrđuju Porfirogenetov pasus o dolasku Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve, a tako i u Karantaniji, u VII. stoljeću. XV. I sadašnji ondje toponimi još više to pojačavaju.

XVI. Toponim Hrvat, a napose onaj Kazazi (Kasezi, Kosezi), nepobitno ukazuje da su Hrvati uistinu došli u Karantaniju baš iz Dalmacije.«

»Dokaz« za XII je Klaićev pogrešni izvod iz Felicettija (v. moj prikaz u spomenutoj raspravi, str. 208), jer Antoljak sâm ne analizira uopće izvore, nego odmah poslije navođenja drugačijih mišljenja produžuje naprosto bez ikakvih protivnih dokaza Klaićevim pogrešnim riječima: »Ako se dakle ovaj „pagus“ širio oko Celovca na Gosposvetskom polju i okolici...« (str. 27).

Dokaz za XIII: »To sam zaključio izravno na osnovu upoređivanja prilično škratih topografskih podataka iz izvora (poziva se na Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II, str. 364, ispr. od 28. IV. 980). Sada je dakle jasno, da se — ako ne i prije — a onda svakao od iza II. polovice 10. stoljeća ovaj predio zove čas „pagus Cruuat“, a čas „pagus Karintrich“, t. j. hrvatski ili karantanski kraj ili pak najprije i najispravnije komitat (!?!), kako se to vidi iz navedenih izvora toga stoljeća, a i iz one već navedene isprave od 31. VIII. 898« (str. 27—28).

U spomenutoj sam raspravi pokazao stvarni opseg pagi Crouuati kao i diskusiju o tom pitanju (v. str. 219 sl.), koju je A. »presjekao« dekretom, ne pokušavajući uopće da pruži bilo kakav dokaz! Ali ovo s Karintrich (ili Charentariche) prelazi već u okvir nepoznavanja osnovnih činjenica iz slovenske historije! Nije najgore to, da se na pr. ispravom od 31. VIII. 898 lokaliziraju »in Charintariche« posjedi u gornjoj dolini Krke i kod Breža, koji ne samo da se ne nalaze in pago Crouuati, već pripadaju najkasnije od 975 čak i drugoj grofoviji negoli ovaj »okrug«, i da je isti slučaj s posjedima u Labodskoj dolini, koje isprava od 19. III. 888 lokalizira »in regno Carentano« (a to je doslovni latinski prijevod riječi Charentariche!), dok se Rajhenburg na Savi i Ingering na gornjoj Muri (lokalizirani ispravom od 29. IX. 895 »in orientilibus partibus Charanta nominatis«) nalaze prema stanju druge polovine X. st. čak izvan uže vojvodine Koruške. Nije najgore ni to da se *nijedno* mjesto, lokalizirano u ispravama X. st. »in regno Carentano«, »in Carantana regione« ili »in pago Karintriehe« uistini ne nalazi na teritoriju pagi Crouuati.¹ Najgore je to, što Antoljakova argumentacija posvjedočuje — i to usprkos upozorenju u recenziji otprije godinu dana! — da on ne zna, da termin regnum Carentanum znači *vojvodinu* Karantaniju, koja je u IX st. obuhvatala i »marku na Savi« i Donju i Gornju Panoniju, dopirući sve do Velikomoravske; koju je jedino pustinja u srednjem Podunavlju dijelila od Bugarske;² koja u drugoj polovini X. st. (obuhvatajući i grofovije u dolini gornje Mure i marke na istoku i jugu Koruške) nastupa uporedo s Bavarškom³ i koja početkom X. st. ima još episcopos Carentane regionis.⁴ Pred izjednači-

¹ Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II, 1. 801—1000, 1907, br. 286, 309, 319, 392, 400, 419, 458, 469, 529.

² Lj. Hauptmann, Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer, I/4, Kärnten, Krain itd., 1929, str. 343—344; B. Grafenauer, Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev, 1952, str. 553—554; isti, Zgodovina slovenskega naroda II, 1955, str. 54—55, 71—82.

³ Kos, Gradivo II, br. 486 (ducum videlicet Bauuariae ac Carintane regionis, g. 985).

⁴ Isti, Gradivo II, br. 357.

vanjem pagus Crouati=Charentariche iščezava sve drugo, pa čak i to, da je ova naučna rasprava s obzirom na proširenje hrvatskog imena »i u Tirol« manje oprezna od popularne Klaičeve (str. 26), kao i to, da od isprava, koje se spominju u bilj. 73 (str. 28), baš nijedna ne sadrži ono, zbog čega su pozvane za svjedoke.

Kao dokaz za XIV i XV A. je uzeo svaki toponim u Koruškoj, kome je mogao naći paralelu u Dalmaciji, ne pomišljajući uopće na to, da su i na jednom i na drugom teritoriju prije Slavena živjeli Romani i da se mnogobrojni toponimi tvore kod svih slavenskih naroda na isti način. Zbog toga su, po njegovu mišljenju, mogli samo iz Hrvatske doći toponimi, koji potječu iz predslavenskog doba (Teurnia=Liburnia=Lurnfeld — i primorska Liburnia nije »hrvatska«, već predslavenska; Krka, koju upravo na današnjem slovenskom teritoriju spominje već Strabo kao Corcoras, a nalazi se na tom teritoriju četiri puta; Rasa-Rož — i istarska Raša dolazi od antičkog imena Arsia; Glana; Grebinj)⁵ ili toponimi, koji — u vezi s prirodnim osobinama okoline — nastupaju u slovenskoj toponomastici u različitim krajevima i različitim oblicima od deset do četrdeset puta kao nesumnjiv sastavni dio vlastite slovenske toponomastike (Ostrovica, Bučinja ves, Glina i Glinica, Kozje, Črne ili Črniče, Moščenice, Modrinja ves, Zagrad, Brda, Tinje, Zablate, Krnica, Blato)⁶ ili kod različitih slavenskih naroda kao dio općenite slavenske toponomastike (na pr. Glina, Sikava=Cava kod Podkloštra itd.)⁷ Antoljak vezuje za Hrvate također imena, koja i u slovenskim krajevima imaju konkretnu historijsku podlogu (na pr. Banja ves u blizini Vovbra), neka naselja proizvoljno pogrešno lokalizira (Tschirrweg—Črniče u Črniče kod Dholice; Chatzis—Katsch na Muri u Kazaze—Harbach kod Celovca, gdje Freising po sačuvanom popisu iz sredine XII st. nije imao nikakva posjeda),⁸ a o naseljima, koja još danas postoje, govori kao o propalim zaseocima (Ribnica na Vrpskom jezeru, slično i o Grebinju) itd. Mnoga naselja, koja navodi, ne nalaze se čak ni u istoj grofoviji kao pagus Crouati (Lurnfeld, Cava, Katsch, Grebinj, Krnica, Kokinja, Blato, Banja ves). Poslije tako ozbiljnoga naučnog napora prof. Hauptmanna da dokaže »hrvatsku teoriju« o slovenskom razvoju u ranom Srednjem vijeku, ova diletanska zbirka proizvoljno probranih toponima, bez ikakve analize njihova karaktera u slovenskoj toponomastici, pobuđuje utisak prave groteske!

O problematici, koja je povezana s »nepobitnim« zaključkom XVI, dovoljno sam rekao u spomenutoj raspravi (v. str. 219 sl.). Njegovu »nepobitnost« mogao bi A. utvrditi jedino dokazom, da osim dalmatinske nema druge Hrvatske i da nema zajedničkog problema u stvari podloge za imena kosezi, kotar, kaseški i Kosentzes.

Drugi kompleks Antoljakovih zaključaka osniva se isključivo na rečenici o seobi Hrvata u Ilirik i Panoniju, interpoliranoj u narodnu tradiciju u 30. glavi De administrando imperio:

»I. Jedini, i to najstariji, izvor o doseljenu Hrvata u gornje prekosavske krajeve predstavlja nažalost Konstantin Porfirogenet. II. Ako priznamo vjerodostojnost ovog pasusa u cara-pisca, onda možemo zaključiti da su Hrvati oslobodili i Ilirik i Panoniju od Avara i ondje zavlitali.

III. Koji su opseg te dvije pokrajine obuhvaćale, ne može se točno odrediti. IV. Pretpostavlja se da su Hrvati od Avara oslobodili i one Slavene u nekadašnjoj Karantaniji, za koju se ne može potpuno određeno tvrditi, već samo pretpostavljati, da je i ona bila obuhvaćena pod Porfirogenetovim geografskim pojmovima Ilirik i Panonija, iako gotovo svi slovenski i hrvatski historičari i pisci glatko prelaze preko toga (!) i to ne smatraju nekim problemom.

⁵ P. Lessiak, Die Kärntner Stationsnamen, Carinthia I, 112, 1922, str. 53, 72, 82, 118—119; Fr. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika, I, 1936, str. 24 i 29; F. Bezljaj, Slovenska vodna imena, I, 1956, str. 173—175, 305—309; E. Kranzmayer, Ortsnamenbuch von Kärnten, I, 1956, str. 27.

⁶ Za statistiku toponima v. Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937; L. Čermelj, Julijska krajina, Beneška Slovenija in Zadrška pokrajina, 1945; B. Grafenauer — L. Sienčnik, Slovenska Koroška, 1945 (za oblik toponima v. i J. Šašel, Kako pišemo naša krajevna imena, Svoboda, mesečnik Slovenske Koroške, IV, 1951, str. 5—13, 50—58, 94—105, 114—148); R. Svetlič, Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja, 1922.

⁷ Bezljaj, n. d., str. 111, 177.

⁸ Kos, Gradivo IV, 1915 (1920), br. 281 (oko 1150); up. za Katsch i Peterdorf Lj. Hauptmann, Staroslovenska družba in nje stanovi, Casopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino I, 1918, str. 91—97.

VIII. Oslobođenje Slovenaca od Avara u bivšoj Karantaniji ne može se dovesti u vezi sa Samom, već sa Hrvatima. X. Od oko druge desetine VII. stoljeća Slaveni i Hrvati u Panoniji i Iliriku (a time valjda i oni u Karantaniji), ukoliko povjerujemo Porfirogenetu, pod svojim vlastitim arhontom priznaju još donekle primat arhonta Hrvatske, kome ovaj odlazi ponekad iz prijateljstva, te su sa njima u nekoj vezi, koju prećutno trpi i Bizant zbog svojih vlastitih interesa. XI. Ni Avari ni Franci nisu se od tada poslije domogli ni komadića zemlje od međa Karantanije preko Panonije i Ilirika do Dalmacije, jezgre hrvatske države. XVII. U VII. i prvih nekoliko decenija VIII. stoljeća Slaveni i Hrvati od Karantanije preko Panonije, Ilirika i Istre direktno su još prijateljstvom čvrsto povezani sa Hrvatima u Dalmaciji. XVIII. Između Karantanaca i Hrvata dakle, kako se može indirektno zaključiti iz savremenih izvora, ne postoji ni jedna druga strana država ili narod, te oni žive i nakon smrti Same i dalje jedni i drugi samostalno i mirno pod svojim arhontima, o kojima tek u X. stoljeću piše Porfirogenet« (str. 35—37).

Dok se dosada smatralo, da je hrvatska država nastala tek u IX. st., i to ograničena na današnju Dalmaciju, da se početkom IX. st. udružila s njome Liburnija, a u vreme Tomislava Slavonija, dok se dosada smatralo da je poslije opadanja avarske moći u vrijeme Sama uslijedio njezin ponovni uspon i dok se u današnjoj historiografiji sve to pokušavalo i dokazati na osnovu izvora⁹ — eto sada potpuno novih »zaključaka« bez ikakva ozbiljnog dokazivanja!

Njihova je osnova, naime, jedna jedina rečenica u 30. gl. De administrando imperio, za koju se danas smatra, da nije uopće sastavni dio narodne tradicije sačuvane u toj glavi (v. str. 218 u mojoj spomenutoj raspravi) i u kojoj osim toga nema nikakva podatka o vremenu opisane seobe. Prevedena je po nepotpunom tekstu Bonnskog korpusa (upotrebljenog od Račkoga, koji potpuni tekst nije još mogao poznavati) i to drugačije od svih dosadašnjih prijevoda s izuzetkom rukopisnog prijevoda Barade. A. uopće ne dokazuje niti pobija argumente u prilog dosadašnjim mišljenjima, već naprosto dekretira, da je Hauptmannov dokaz interpolacije (ne moć, jer sam ja morao jednostavno priznati tačnost Hauptmannove argumentacije!) »suviše neuvjerljiv« — i ništa više! — i da se »u samom izvoru dakle radi o arhontima, koji su bili slani, a ne o darovima, što je velika razlika«; prije toga navodi (kao argumentaciju?!) u suštini suglasan drugačiji prijevod devetorice različitih historičara od Luciusa do mene i ne gubi nijednu riječ da dokaže, zašto »diapempomenon« mora biti pasiv, a ne medij, iako u dosadašnjoj literaturi postoji barem pokušaj protivnog dokaza.¹⁰ Jednako mu je tako — bez ikakva dokazivanja — potpuno jasno, da u izvoru nedatirani događaji padaju u prvu polovinu VII. st., iako se u prethodnom pasusu govori čak o položaju poslije g. 955.

Već je 1915 Hauptmann (A. ga ovdje ne spominje!) dokazao, da bi riječ »Ilirik« mogla označavati i Karantaniju.¹¹ Ponovo dokazivanje nije doista potrebno, naročito kada je, kao ovom prilikom, isprepletено nizom pogrešaka. Prokopijeva »pólis Norikon« nije »postojbina Noričana«, već civitas Noricum=Poetovio s okolinom; izjednačavanje Bavarske s antikom provincijom Norik kod Pavla Đakona samo je pogreška pisca, koja je nastala upotrebom spiska rimskih provincija iz VI. st. i koja o Noriku u VIII. st. ne dokazuje ništa osim poznate činjenice, da se ime Norici u učenoj literaturi upotrebljavalo za Bavarce; Hauptmann je već prije nekoliko decenije dokazao, da je pisac Annales Laureshamenses upotrebio izraze Illyricum et

⁹ V. popis literature kod G. Labuda. Pierwsze państwo slowiańskie, 1949, str. 1—23, B. Grafenauer, Novejša literatura o Samu in njeni problemi, Zgodovinski časopis 4, 1950, str. 151, ograničio se samo na najbitnije radove.

¹⁰ B. Grafenauer, HZ V, 1952, str. 10, bilj. 9; prijedlog D. Mandića: »... Ilirik i Panoniju. I ovi imadahu (svaki svoga — umetnuto!) samostalnog vladara, koji je (izostavljeno: i sâm) vladaru Hrvatske slao darove radi prijateljstva«, Crvena Hrvatska, 1957, str. 118. ne može se primiti. Umetak »svaki svoga«, kojim se sadržaj bitno mijenja, nije opravdan, jer se »Ilirik« prostire do »Panonije«, a osim toga je u suprotnosti s upotrebom riječi »kai monon« umjesto običnog »kai auton«.

¹¹ Lj. Hauptmann, Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung 36, 1915, str. 256—257; isti, Staroslovanska in staroslovenska »svoboda«, Čas 17, 1923, str. 328—329; isti, Karantanska Hrvatska, Zbornik kralja Tomislava, 1925, str. 317.

Pannonia za isti kraj, a ne za dvije različite pokrajine, kako A. tvrdi bez ikakva dokaza.¹²

Teoretska mogućnost ne znači još u historiografiji obično nikakav dokaz istinitosti — ali A. presijeca opet *problem* bez daljnjeg dokazivanja svojom odlukom: »Ako je tome tako, onda se može pretpostaviti da su Hrvati, kada su oslobodili od Avara Ilirik i Panoniju, sigurno dotadašnje gospodare Slavena skućili na vrlo uski dio Panonije, zvane kasnije i „Hunia“. Nadalje su oni tom prilikom *automatski* oslobodili od istog neprijatelja osobito one prema zapadu. Jednom riječi može se reći da su oni zaposjeli i jedan dio današnje Slovenije, a to je u prvom redu Karantanija« (!; zar to znači, da je barem veći dio Karantanije još u današnjoj Sloveniji?!; str. 19).

I tako se na isti način ide dalje. Samo se »interpretacija« mogućnosti okreće na drugu stranu! Mogućnost, da se kao Ilirik spominje svaka pokrajina od centralnog Balkana do Karantanije, dokazuje da se radi upravo o Karantaniji. A mogućnost, da se zovu »Sclavi«, »Sclavini« ili »Winedi (Winadi, Winades)« bilo koji Slaveni (dakle i oni u Alpama), pruža bez ikakve stvarne analize teksta izvora (iz njega se navode jedino imena!) »dokaz«, da »ne možemo zaključivati da je Samo imao veze sa Slovencima i naprečac odlučno tvrditi da se oni u izvorima 6. i 7. stoljeća kriju pod ovakvim imenima. jer su to ipak mnogo općenitiji izrazi«. I sada opet slijedi prosta odluka bez dokazivanja: »Jednom riječi Samo je tek preko Conversio ušao u vezu s Karantancima, t. j. sa Slovencima, za koje nemamo nikakvih direktnih izvora da su sudjelovali na njegovoj strani u borbi protiv Avara, a onda i Franaka, koji ih tada nisu ni ugrožavali. Znači da su Slovenci imali veze na drugoj strani u doba oslobođenja od avarske vlasti, a to je s Hrvatima. Nadalje iza Samove smrti, kada se raspala cijela njegova državna tvorevina. nije nam ništa poznato da bi ta okolnost djelovala u pravcu kolebanja onog saveza Slavena od Karantanije preko Panonije i Ilirika do Dalmacije pod prečutnim vodstvom arhonta Hrvatske ili da bi uslijed toga Avari ili Franci uspjeli osvojiti i jedan dijelčić kojeg bilo od ovoga teritorija« (str. 24—25). No za historičare, koji ne vjeruju, da »je dozvoljeno domišljavati se i kombinirati na ovaj ili onaj način« (str. 19) bez dokazivanja činjenica, i koji ne vjeruju jednostavnim odlukama, već samo dokazima, postoji još jedan argument: preporuka, da »se oslobodimo bolećivih nacionalno-šovinističkih osjećaja« (str. 24)!!

Međutim, prenošenje iskustva s »obrađivanjem« toga pitanja u nekadašnjoj *velikohrvatskoj* publicistici i historiografiji na sud o njegovu proučavanju u *slovenskoj* historiografiji svjedoči jedino o Antoljakovu nerazumijevanju pitanja. Za alboske se Slaveni, naime, u pogledu ovih »osjećaja« u biti ništa ne mijenja, ako pretpostavimo, da je poticaj za borbu protiv Avara došao sa sjevera ili s jugoistoka; nijedan pak slovenski historičar ne tvrdi, da su oni *sam*, podigli ustanak ili čak potakli taj ustanak i u širem susjedstvu! Razlozi za odbijanje Antoljakovih (i sličnih) »domišljavanja« i »kombinacija« jesu jednostavne i tvrde historijske činjenice:

Rečenica u *De administrando imperio*, na kojoj A. gradi, svjedoči o Panoniji i Iliriku *pod jednim* arhontom (diapempómenon kai mónon),¹³ a Slavonija i pokrajine stare Karantanije su povezane istim neposrednim vladarom tek od 1526 dalje. Dok se ne *dokaže* nešto drugo, moguće je odnos između vladara Hrvatske i Slavonije u toj rečenici povezivati jedino Tomislavovom vladavinom, kako je to uradio već Šišić.¹⁴ Jedini je dakle oslonac Antoljakovih teorija do podnošenja *dokaza*, umjesto odluka, ništavan.

S druge strane, valjda ni A. ne misli, da su »Sclavi«, koje papa Grgur spominje g. 599 i 600 — kada je Dalmacija još u bizantskim rukama — u vezi s borbama u

¹² O »pólis Nōrikōn« Grafenauer, Ustoličevanje, str. 418—420: o Noriku kod Pavla Đakona E. Klebel, Das Fortleben des Namens Noricum im Mittelalter, Carinthia I, 146, 1956, str. 482. i Wattenbach-Levison, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Vorzeit und Karolinger, II. H., 1953, str. 222 i bilj. 181; o Annales Laureshamenses Hauptmann, MIOG 36, 1915, str. 267—268; Erläuterungen I 4. str. 338—340; v. i bilj. 11. Antoljakov pokušaj dokazivanja, da »p. N« znači »domovina Noričana« (Što zapravo znači u Prokopija *Νωρικῶν τε πόλις* Zbor. radova Vizantol. inst. SAN 4, 1956, 45—61, recenzija u Byzant. Zeitschrift 50, 1957, 403 (od samog Vizantol. inst. SAN!) opravdano odbija, jer oppid. odn. civitas Noricum nesumnjivo postoji, a interpretacija *πόλις* = domovina nije poznata ni za Prokopija, ni za druge ranobizantske pisce.

¹³ Grafenauer, HZ V, 1952, str. 9, 14, 30—31.

¹⁴ F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, 1916, str. 47; I, 1920, str. 107; Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, str. 404 i bilj. 406.

Istri i njihovim nadiranjem prema Italiji, ili oni koje Pavao Đakon spominje u vezi s njihovim borbama u gornjoj dolini Drave protiv Bavaraca (593, 595, oko 629) i u Furlanskoj protiv Langobarda (oko 602, 610, 625, 664) neki drugi Slaveni, a ne predi današnjih Slovenaca!¹⁵ A tko drugi mogu biti »Sclavi«, do kojih se došlo iz *Utrechta* »transfretato Danubio«, ili »Sclavi«, protiv kojih *Langobardi* iz *Italije* »osteleter... perrixerunt?« Međutim, oba ova podatka (630, 631) povezana su s Dagobertovim ratom protiv *Sama*, što ruši i drugi dio Antoljakovih odluka. Uostalom, ovo nisu jedini dokazi za mišljenje, da je i Karantanija bila udružena u slavenskom plemenskom savezu pod vodstvom *Sama*.¹⁶ Isto je tako u suprotnosti s izvorima i završetak Antoljakovih odluka. U vreme postojanja slavenskog plemenskog saveza pod *Samom* nestaju avarski dodiri s Langobardima, a već četiri godine poslije njegove smrti Avari se (662) opet upleću u unutrašnje langobardske sukobe, pa događaji prilikom njihove navale u Furlaniju (663) svjedoče, da je njihov teritorij tada dopirao do Furlanije, svakako između Hrvata i Karantanije.¹⁷ Avarska vlast nad tim područjem održala se prema svjedočanstvu izvora sve do Karlova rata protiv Avara krajem VIII. stoljeća.¹⁸

Najzad je A. ušao u svojoj raspravi i u neka pitanja, koja nemaju naročito značenje za njegovu teoriju o seobi Hrvata: »V. Karantanci se prvi puta ne spominju u savremenim izvorima VII., već istom od II. polovice VIII. stoljeća. VI. „Marca Vinedorum“, t. j. „Slovansko krajino“ (sic!), uopće nije postojala u prvoj polovici VII. stoljeća. VII. Isto tako ni Valuk kao „knez karantanskih Slovencev“. IX. Sloveneci se, kao takovi, nikada izravno ne spominju u izvorima VII. stoljeća pod isuviše općim imenima Slavena (Sclavi, Sclavini, Winedi, Winidi, Venedi, Vinedi)« (str. 36). Ovi bi se podaoci, naime — ukoliko bi druge Antoljakove tvrdnje bile tačne — mogli prenijeti i na Hrvatsku Karantaniju.

S obzirom na zaključak IX očito je već iz prethodnog pasusa, da nije u skladu s izvornim podacima. Zaključke VII i VIII A. dokazuje tvrdnjom, da se izraz »marca« javlja »u izvorima tek za vladanja Karla Velikog, koji je prvi ustrojio ovakve vrsti maraka«, i pristajanjem uz mišljenje Zlatarskog, da je to kasniji umetak pod utjecajem Pavla Đakona, jer »taj pasus nemaju Gesta Dagoberti I. regis Francorum, napisana u prvoj četvrtini 9. stoljeća«. Kosovo je opovrgavanje argumentacije Zlatarskog, prema Antoljaku, »prilično neuvjerljivo«, a sve zbog izraza »marca« — sve što je s njim u vezi, naime, »automatski... otpada iz... autentičnog teksta Fredegarove kronike«.

No izraz »marca« ne znači u stvari nikakvu smetnju. On se, naime, nije rodio tek s markgrofovijama Karla Velikog, već ga poznaju (kao Grenze, Grenzgebiet, Landgebiet, Bezirk, Provinz, Land) već Goti; Skandinavci i danas nazivaju Dansku, koja nije nikad u svojoj historiji bila markgrofovija, Danmork, a i kod samih Franaka naziva pisac Marius (†594) g. 581 područje jednog franačkog kralja »marcha Childeberti regis«, pa se i kasnije, uporedo s novim sadržajem riječi, održava također prijašnji, narodni (marca Hassorum, Dänemark, Finnmark, Hedemarken i t. d.).¹⁹ Sporni pak termin nalazi se u *svim* rukopisima Fredegarove kronike! Kako je A. na te konkretne činjenice upozoren još prije štampanja rasprave, na njegovo ustrajanje kod tih formulacija pada vrlo neugodno svijetlo. Pa i Kosovi dolazi protiv Zlatarskog tako su jasni i jaki, da otpada svaki prigovor. Sporna mjesta nalaze se u *svim* rukopisima Fredegarove kronike, i onim najstarijim, od kojih jedan potječe iz VII. ili VIII. st., možda već prije g. 715, kao i u onim iz VIII. i IX. st.; Gesta Dagoberti kratila su tekst Fredegara i na drugim mjestima; pisanje osnovnog teksta Fredegarove kronike završeno je oko g. 658; Pavao Đakon pisao je svoju Historiju Lango-

¹⁵ Kos, Gradivo I, 1902, br. 126, 131; 112, 116, 147; 138, 145, 146, 178, 179, o datiranju podataka Pavla Đakona: M. Kos, K poročilom Pavla Đakona o Slovincih, Casopis za zgodovino in narodopisje, 26, 1931, str. 207—214.

¹⁶ Kos, Gradivo I, br. 162, 163; Hauptmann, MIOG 36, 1915, str. 245—255; Grafenauer, ZC 4, 1950, str. 152—162; Ustoličevanje, str. 471—474.

¹⁷ Pauli Diaconi Historia Langobardorum V 2; Kos, Gradivo I, br. 177; Grafenauer, Ustoličevanje, str. 475.

¹⁸ Grafenauer, Ustoličevanje, str. 476, 537—538.

¹⁹ F. Kluge—A. Götz Etymologisches Wörterbuch d. deutschen Sprache, 1934 11 izd. str. 337; W. Braune, Althochdeutsches Lesebuch, 1928³; G. Waitz, Deutsche Verfassungsgesch., I, 1880⁴, str. 206 i bilj. 2 (»Das Gebiet, das eine Völkerschaft innehat, kann als Mark bezeichnet werden«); H. Bruner, Deutsche Rechtsgesch., I, 1906⁵, str. 87, bilj. 24, 282, bilj. 10.

barda u posljednoj četvrti VIII. stoljeća. Jezična je forma spornog mjesta u najstarijim rukopisima tipični Fredegarov iskvareni latinski jezik, potpuno nemoguć u vrijeme karolinške renesanse.²⁰ Najzad je Moravcsik već prije 30 godina ustvrdio, da Alzeka i njegovi Bugari nemaju veze s Kuvratovim sinovima, što je Zlatarskom bila polazna tačka.²¹

Sa zaključkom V stoji stvar ponešto drugačije. A. dokazuje, da je taj termin unio u Kozmografiju ravenškog Anonima tek prevodilac s grčkog na latinski jezik u IX. st., a da se on inače u izvorima VII. st. ne pojavljuje. Ostavimo po strani danas već napuštenu tezu o prvobitnom grčkom tekstu Kozmografije i njegovu latinskom prijevodu iz IX. stoljeća.²² Original Kozmografije je pisan latinski, ali je datiranje njegova postanka sporno, iako se danas ponovo smatra, da je nastao na prijelomu VII. stoljeća.²³ To bi svakako svjedočilo o postojanju imena Karantanija već u VII. st., ali je podloga ipak sporna. Međutim, to nije uopće bitno. Ime Hrvata spominje se prvi put g. 852, narodno predanje o njihovu naseljavanju sačuvano je tek iz X. st. — A. se prije svega oslonio upravo na svoju interpretaciju ovog predanja —, pa uza sve to nitko od historičara ne sumnja o postojanju Hrvata na Jadranu od VII. stoljeća dalje. Ime Karantanaca spominje se u savremenim analima od g. 772, u ispravama od g. 811, a furlansko narodno predanje povezuje ga kod Pavla Đakona sa sredinom VII. st. (g. 664; pisac je rodom iz pograničnog grada Čedada, rođen oko g. 720, dakle nepunih šezdeset godina poslije toga!), slovensko pak predanje prvom polovinom VII. st. (vremenu Sama), a to slovensko predanje najkasnije je od sredine VIII. st. potvrđivano i bavarskim iskustvom, jer ga je zapisao salzburški svećenik.²⁴ Prema tome, bez obzira na spornost ravenškog Anonima, samo postojanje imena Karantanci u VII. st. nije nikako sporno, a to je ono, što je bitno.

Sve ovo — pa djelomično s detaljnijom argumentacijom — rečeno je u recenziji, koju sam napisao prije godinu dana na molbu redakcione komisije »Sbornika na Filozofskiot fakultet, Istorisko-filološki odel, Skopje«. Popratno sam pismo završio riječima: »Vsa vprašanja tez, s katerimi se ne strinjam, pa se ne dotikajo neposredno kvalitete načina znanstvene argumentacije, sem namenoma v teh predlogih (sc. „kaj bi se v razpravi brezpogojno moralo popraviti, da se more objaviti v fakultetni publikaciji“) izpustil. Dokazovanje je pač mogoče različna stališča in tudi zabranjeno to ne more biti; toda dokazovanje mora biti znanstveno čisto, tako da mu glede njegove ravni ni mogoče oporekati«. Tekst je uglavnom izašao nepromijenjen, a gornja analiza pokazuje sama najbolje, kakvoj vrsti naučnog rada pripada ova, na takvom mjestu štampana rasprava. Za ozbiljnog naučnog radnika može značiti ona — pored takvog pada visine Rada JAZU (Odjel za filozofiju i društvene nauke), kakav osjećamo posljednjih godina (usp. kao primjer Prvanovičevu raspravu o Borni!) — samo ozbiljni znak za uzbunu na području naše historiografije. Ponavljam — ne radi se o teza-ma niti o razlikama u zaključcima, pa čak niti ne o krupnim pitanjima metodologije, već o osnovnom pitanju svake nauke: na koji se način utvrđuju i poštuju činjenice — obične, sitne i velike činjenice!

Bogo Grafenauer

N. PRERADOVIČ, DIE FÜHRUNGSSCHICHTEN IN ÖSTERREICH UND PREUSSEN, WIESBADEN 1955, str. 244.

Pod navedenim naslovom napisao je austrijski historičar, pranećak našeg pjesnika, Nikola Preradović studiju, u kojoj želi sa sociološkog gledišta analizirati glavne nosioce historijskog razvoja u Austriji i Pruskoj od početka XIX. st. do sloma Habzburške monarhije i carske Njemačke 1918. Njihov vodeći društveni sloj sasto-

²⁰ M. Kos, O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku. Sišičev zbornik, 1929, str. 251—256; o jeziku v. još Wattenbach—Levison, n. d., I. H., 1952, str. 112.

²¹ G. Moravcsik, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher 10, 1930, str. 70—80; Grafenauer, HZ V, 1952, str. 46—49.

²² L. Schmidt, Die Baiern und der Geographus Ravennas, MIÖG 54, 1942, str. 213—215; Wattenbach—Levison, n. d., I. H., str. 69, II. H., str. 205.

²³ Wattenbach—Levison, n. d., II. H., str. 205.

²⁴ Kos, Gradivo I, br. 178; M. Kos, Conversio Bagoariorum et Caranatanorum, 1936, str. 129—140 (tekst), 20—25 (komentar) i 14 (o piscu).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XI—XII.

1958—1959.

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje završeno početkom mjeseca jula 1960.